Симболично и практично, одлука британских бирача у јуну 2016. да Велика Британија иступи из Европске уније, и намера новоизабраног председника САД Доналда Трампа да сагради зид на граници с Мексиком означавају крај ере у којој је мултикултурализам био неформална идеологија западних демократија.

Скептици су међутим одавно изражавали своје сумње у мултикултурализам. Семјуел Хантингтон је о томе писао још 1993. а његове тезе су добиле своју потврду у Америци 11. септембра 2001. У Европи је у међувремену такође порасла свест о томе да је интегрисање разних културних и верских група у заједнички систем вредности нека врста утопије. То је у великој мери резултат немогућности либералних и прогресивних снага да понуде адекватан одговор на питање где толеранција према различитости престаје, а где борба за слободу савести и изражавања, за једнака женска права итд. почиње. Ангела Меркел је додуше још у октобру 2010. рекла да је „мултикултурализам пропао, и то скроз пропао". И Дејвид Камерон, у свом првом говору као британски премијер у фебруару 2011, искористио је речи Меркелове, констатујући да је „државни мултикултурализам пропао". Камерон је имао много разлога да буде разочаран резултатима мултикултурализма. Да поменемо само један пример: више британских муслимана се добровољно придружило тзв. Исламској држави него што служи у британским војним снагама.

Многи интелектуалци у Америци и Европи такође су изгубили наду да либералне демократије могу успешно да подмире разне културне и конфесионалне идеологије. Међу најгласнијима у скорије време је француски филозоф Ален Финкелкраут који тврди да је „Француска на путу дезинтеграције. Донедавно, Француска је успешно интегрисала своје имигранте и тиме се поносила. Међутим, сада се распада пред нашим очима… Где се могло веровати у неку хармонију, мржња преовладава".

У оваквом амбијенту јачање антиимигрантских покрета у Аустрији, Француској, Немачкој и скоро свим осталим европским земљама није никакво изненађење. Широм Европе

судски процеси се воде поводом тога да ли минарет сме да се подигне у неком граду, да ли бурка треба да буде забрањена, и чак да ли родитељи морају да допусте да девојчице и дечаци пливају у истом базену. У Холандији, суочен с контроверзом да неки возачи јавног превоза неће да се рукују са женским путницима, премијер Марк Руте је недавно изјавио: „Понашајте се нормално или идите одавде… Ако живите у земљи где вам толико смета како се понашамо, имате избор. Идите одавде! Не морате овде да будете!”

Ера мултикултурализма на Балкану (другим речима „братства и јединства”) одавно је и дефинитивно прошла кад је распад мултиетничке Југославије етаблирао мононационалне (и у највећој мери монокултурне) државе као политичку и друштвену норму. Међутим, екстремни појединци и покрети на Балкану одавно су пропагирали своју визију затворених културно-конфесионалних заједница. Најизразитији пример је био Алија Изетбеговић који је пре скоро педесет година констатовао да „нема мира ни коегзистенције између 'исламске вјере' и неисламских друштвених и политичких институција”. Другим речима, Изетбеговић је овде у ствари најавио непрестани рат – на религијској основи – против свега другог и другачијег од његовог личног верског и филозофског опредељења.

У наредним деценијама, Изетбеговићеви наследници и истомишљеници су кренули да испуњавају његове поруке на терену, што се види скоро сваког дана и на сваком кораку. Смета им што слика „Косовка девојка” виси у Ургентном центру у Подгорици. Смета им што хор пева „Марш на Дрину” у Уједињеним нацијама. Смета им Мирослав Илић, чији је недавни концерт у Сарајеву отказан. Смета им „српска салата”, па је повучена из јеловника Парламента БиХ. Смета им 9. јануар. Смета им нобеловац Иво Андрић, који се у „научним радовима” Русмира Махмутчехајића сада сматра „естетичарем геноцида”. Смета им Његош који је сада проглашен „геноцидним песником” док Мустафа Церић „корене геноцида” види у „Горском вијенцу”. Сметају им национално мешовити бракови које исти Церић сматра „другом врстом геноцида”. Смета им екавица, а и божићна јелка у Председништву БиХ, која је морала бити уклоњена да не би „увредила” арапске госте. Смета и Деда Мраз…

Уз оволико нетрпељивости, сметају им наравно и комшије и суграђани. Колега Алије Изетбеговића из Сарајевског процеса 1983, Џемалудин Латић, тврди: „Духовно и емоционално ближи ми је муслиман на Филипинима него Хрват у Сарајеву," а вођа вехабијске заједнице у Босни Билал Боснић убеђује следбенике да „морамо да мрзимо невернике, па чак они били и наше комшије или живели у нашим кућама”. Врхунац ове нетрпељивости види се и у речима публицисте Фатмира Алиспахића који тврди да „ми не можемо, и поред најбоље воље, порећи да је српски народ геноцидан”. Да иронија мултикултурализма на Балкану буде комплетна, Алиспахић упорно себе представља као

антифашисту који се бори за толерантну мултикултурну демократију.

Наравно, нису само Срби на нишану Изетбеговићевих наследника. За њих је такође проблематично да Хрвати бирају своје политичке представнике, да имају свој ентитет, да имају свој јавни телевизијски сервис итд.

На овим примерима се види да се на Балкану, као и по целој Европи, све више намеће питање самог квалитета „мултикултурног друштва" у савременом свету. Шта је сврха „суживота" у заједницама у којима скоро сваки елеменат традиције, културе, идентитета, па и вредности једне скупине постану толико неприхватљиве за другу скупину? Чак и кад је мултикултурализам био у „интелектуалној моди", политичке и друштвене елите нису нашле одговарајуће интелектуалне одговоре на ова питања. У ери Трампа и Европе после „брегзита", разочарење мултикултурализмом у европским демократијама и хроничне нефункционалности преосталих мултиетничких држава на Балкану, не дају много наде да ће те исте елите смоћи снаге или знања да нађу неко прихватљиво решење.

Председник SEERECON-а, фирме за стратешки консалтинг и анализирање политичког и безбедносног ризика у југоисточној Европи

(Политика)